

az közösen kell feldolgozni. Ez nem egyoldalú kioktatást, hanem együttes ön-vizsgálatot jelent. Sommás ítéletek helyett inkább kérdezzünk rá élményeire, hagyjuk, hogy elmondja, hogyan élt meg bizonyos dolgokat akkor, és hogyan gondolt ezekre most, illetve mit gondol a jövőjéről. Szeretettünknek valódinak és általa is érezhetőnek kell lennie. Csak akkor hiszi el, hogy vannak igazi kapcsolatok, ha tapasztalja, hogy mindenén át megmaradnak.

Aki egyszer megégett...

A kilépés, kiközösítés, az intenzív hitélet megszakadása után mindig kisebb-nagyobb szellemi vákuum marad, amelyet valami más, igazabb, jobb, egészségesebb szellemiségnek kell betöltenie. E nélkül az ember hajlamos keserűen megtagadni különben jó értékeket és célokat is, kerül mindent, ami vallással kapcsolatos, és nem

tud önmaga számára is elfogadható, egészséges módon viszonyulni a világhoz, az életéhez és Istenéhez.

Van, aki szerint az ember gyógyíthatatlanul vallásos lény, de lelki egészségéhez mindenesetre hozzátartozik a vallás. Mások szerint viszont egy „istenalakú lyuk” van bennünk, amelyet csak maga Isten tud teljesen és kielégítően betölteni, az ital, a drog, a szex, a család, a hivatás vagy a vallásosság nem. Ezzel együtt meg kell érteni, hogy aki egyszer már „megjárta” valahol, az nyilván nehezen fog újra útnak indulni. Ezen a ponton őszinte együttérzéssel és alázattal csak bátoríthatjuk az Olvasót, hogy ha ő maga vagy szerettei közül valaki csalódott is egy bizonyos vallás emberi képviselőiben, ne feledje: Isten más, és vannak emberek is, akik mások.

Szalai András

Szektás dolgozat a „szekták titkos tantervéről”

A fülszövegeken a kiadók „neves” recenzensekre hivatkozva azzal ajánlják a Frankfurt am Main-i evangélikus Vallási és Világnézeti Kérdések Központja pedagógus vezetőjének, Kurt-Helmuth Eimuthnak a művét (A szektások gyermekei, Herder – Ecclesia – Kairosz, 1999.), hogy az a „szektajelenség szakszerű analizisét” és a „szekták titkos tantervének”, a vallásszabadság leple alatt elkövetett pszichikai erőszaknak a leleplezését kínálja. A Kairosz és az Ecclesia úgy érezte, hogy biztonsággal társulhat harmadiknak a Herderhez, s nem tartotta szükségesnek, hogy szaklektorhoz forduljon, pedig nagyon jól tette volna a felelős kiadó (1), különösképpen ilyen kényes téma esetében.

A kiadók jogosan gondolhatták azt, hogy azok a károk, melyeket a könyvben tárgyalt nyolc, hazánkban is (elégé különböző létszámú és intenzitással) jelenlévő „szekta” – Krisnátudatú Hívók Közössége, a Család, a Szciantológiai Egyház, San Myung Moon tiszteletes Egyesítő Egyháza, a Jehova tanúi, a neokarizmatikus mozgalom, a Sant Thakar Singh és az Egyetemes Élet és a

szciantológia – Németországban okozott, hazánkban is tényleges vagy potenciális veszélyt jelentenek. Arra már nem figyeltek eléggé, hogy a szerző (és szervezete) megközelítése nem tudományos, hanem a szekták elleni harcra létrehozott szervezetek sajátos elfogultságaival és előítéleteivel jellemezhető.

Eimuth is beleesik abba az általános hibába, hogy a „szekták” közvetlen tanul-

mányozása helyett zömmel már elavult forrásokra támaszkodik. Nemcsak a vallások között keletkező, sok esetben meglehetősen eltérő vallási jelenségekből ötvöződő új vallási mozgalmakra, hanem a hagyományos vallásokból kiszakadó szektákra is jellemző az, hogy akár nagyon rövid időn belül lényeges változás történhet tanításukban, szokásaikban, missziós módszereikben. A szerző által vizsgált „szekták” közül többen (2) ilyenek. Ha a kiadók óvatosabbak, és szakembertől tanácsot kérnek, arról kellett volna döntenüik, hogy vállalják-e egy olyan könyv kiadását, mely sokkal közelebb áll az úgynevezett „szektaellenes” irodalomhoz, mint az olyan – ugyancsak népszerű formában megírt – szakmunkákhoz, mint a sok nyelvre lefordított *E. Barkeré (3)*, amely ugyancsak a szülőkhöz, pedagógusokhoz szól, de konklúzióit komoly szociológiai, szociálpszichológiai kutatások eredményeire alapozza.

Sajnos ez a könyv a felesleges riadalmat okozó, félretájékoztató könyvek közé tartozik. Ezt most négy olyan, Magyarországon is működő „szektáról” írtak alapján próbálok bizonyítani, amelyeket közelebbről is ismerek. Igen különböző vallási jelenségekkel foglalkozik a szerző, egy kaptafára véve őket: van köztük intézményes egyházzá váló klasszikus szekta (a Jehova Tanúi), ősi világvallás megújulási mozgalma (a Krisna-mozgalom (4)), új típusú keresztény szekta (a Család) és különféle vallási elemekből ötvöződő új vallási mozgalom (az Egyesítő egyház). A szerző az általa „vizsgált” vallási jelenségek írásos anyagaiból, az egykori tagok megnyilvánulásaiból, a média közleményeiből és a „szektaellenes mozgalmak” hírforrásaiból meglehetősen önkényesen válogatva és azokat meglehetősen elfogultan értelmezve ítéli el a „szekták” gyermeknevelési módszereit.

A könyv egyik neves kritikus, a vallási mozgalmakat kutató holland szociálantró-pológus *R. Singelenberg* szerint a szerző – átlépve az egyértelműség tudományos parancsát – kijelenti, hogy a szekta etikátlan csoport, hozzáteszi, hogy a

könyvében szereplő vallási csoportok szekták, ebből következően gyereknevelési módszereik csak erkölcsstelenek lehetnek. Mindezt úgy teszi, hogy szinte teljességgel mellőzi a régi és új szektákkal, valamint az új vallási mozgalmakkal kapcsolatos (immár gazdag) tudományos forrásokra történő hivatkozást. Semmi sem látszik arra utalni, hogy a szerző az érintett mozgalmak jelenlegi tagjaival akár szóban, akár írásban párbeszédet folytatott volna annak érdekében, hogy első kézből szerezzen információt. Az egykori tagok kijelentései pedig tudvalevően jelentősen eltérnek egymástól, és csekély számban fordul elő köztük „rémtörténet”, jöllehet a média és a vallási mássággal szemben gyanakvó vagy ellenséges érdekcsoportok ezeket a tanúságtételeket pécézik ki. Ezt teszi Eimuth is. Hozzá kell tenni, hogy éppen Németországban kevés komoly, új vallási mozgalmakkal kapcsolatos kutatás folyt és folyik. A kérdés neves szakértői, *Van Driel* és *Richardson* szerint a német társadalom ezen nagyfokú gyanakvó beállítottságának egyik oka az, hogy a második világháború óta ott él bennük a félelem a deviáns, extrém ideológiáktól. (5)

Jehova Tanúi

A hagyományos szektából egyházzá váló Jehova Tanúiról szóló fejezet címe eléggé riasztó: ‚Testi fenyítés, vérátömlesztés és ellenőrzés’. Ez az egyház erős teológiai hangsúlyt helyez a missziós tevékenységre, s ez sokáig korlátot emelt a magasabb iskolai képzés elé, amelyet ugyan sosem tiltottak, ám a nyolcvanas évekig inkább eltanácsolták ettől tagjaikat. Ma már a jehovista vezetés elismeri, hogy tagjainak szükségük van a további világi képzésre. Erről Eimuth még nem értesült. Általános hiba – ezt *E. Goffman*tól (6) már jól tudjuk – a nyilvánosság előtti „front stage” és a privát szférabeli „back stage” összekeverése: más az egyházi normatívának megfelelő ideáltípus Jehova-tanú, és más az empirikus realitás: a szigorúan hívó beállítottságtól a fenntartásos lojalitásig terjedő

hívó magatartás. A szerző abból a tényből, hogy a Jehova-tanúk nem ünneplik meg a születésnapot, arra a következtetésre jut, hogy a „Jehova Tanúinak gyermekeit mindenből kirekesztik”. A tanúk gyerekei – akik mellesleg általában jól beilleszkednek az iskolai közösségbe – kétségkívül elmaradnak mind a születésnap, mind a karácsonyi és egyéb keresztény ünnepekhez kapcsolódó rendezvényekről (akár a fundamentalista iszlám hívők gyerekei), de részt vesznek az iskolai kirándulásokon

és a sporteseményeken, valamint más alkalmakkor szívesen – Eimuth szerint számításból – megajándékozzák osztálytársaikat.

A szerző semmiféle klinikai bizonyítékot nem szolgáltat azt illetően, hogy a Jehova Tanúi gyermekei pszichikai állapota jelentősen eltérne velük egybevethető csoportok hasonló korú tagjainak pszichikai állapotától, s egyetlenegy esetet sem vountat fel arra, hogy hátrányos pszichikai eset fordult volna elő, amely aggodalomra adhatna okot.

A testi fenytékre egyik fő forrása egy RTL-tévéadásban szereplő eset, a másik pedig egy nem publikált felmérés, mely szerint a volt Jehova Tanúk 60 százaléka támogatta a testi fenytést. Nos, egy 1997-es körkérdés szerint (7) a németek 61 százaléka tartja a pofont vagy – ami még rosszabb – az alapos elverést a gyermeknevelés ésszerű eszközének.

A szerző harmadik témája a mozgalom vérátömlesztésre vonatkozó – és természetesen a Bibliára hivatkozó – tilalmával foglalkozik. Ez a tantétel, mindenekelőtt

olyankor, amikor kiskorúak az érintettek, kritikus társadalmi ütközópontot képez a szülői és az állami tekintély között a gyermek jólétét illetően. Eimuth úgy véli, hogy tragikus esetekre történő könnyed utalással az ügyet három oldalon elintézheti. (8) Teljesen figyelmen kívül hagyja a legutóbbi időkben a vértranszfúziós kezeléssel kapcsolatban feltárt valamennyi orvosi kontraindikációt és a vérhelyettesítő anyagok területén elért, ebből adódó technikai előrelépéseket. Elhallgatja, hogy a témá-

„A kognitív és az iskolai képzési funkciók területén ezek a gyerekek messze felülhaladták a normát... a legtöbb gyermek átlagon felüli intelligenciájú volt, a pszichológiai tesztek, klinikai interjúk és a magatartásukra vonatkozó megfigyelések alapján ezek a gyerekek érzelmileg kiegyensúlyozottaknak tünnek, kognitív értelemben előrehaladottak voltak és igen alkalmazkodóképesek az emberek közötti kapcsolatok terén... Az érzelmi támogatás és szeretet egyértelműen megnyilvánul, a fegyvelmezés és a helyreigazítás gyengéd és tanító jellegű... Nagymértékben támogatják az önállóságot... Figyelemre méltó a gyermekek teljesítménye a kognitív feladatok megoldásánál és az iskolai képzés területén....”

val kapcsolatos etikai kérdések orvosi és jogi körök heves vitáinak kereszttüzeiben állnak. Miközben az átlagpolgár joggal ódzkodhat a Jehova Tanúi vérátömlesztéssel kapcsolatos tanításától, a szerzőnek tudnia kellene arról, hogy van már a vérátömlesztésnek alternatívája, olyan korszerű eljárások, melyek kidolgozásában a Jehova-tanúk is közreműködtek. Mellesleg már Magyarországon is működik a Jehova Tanúi egyházban olyan szolgálat, mely – együttműködve a kórházak orvosaival – biztosítja tagjainak

az alternatív eljárással történő operációt.

Negyedik témaként a szerző a felügyeleti joggal kapcsolatos esetekből idéz, amelyek (rendszerint) a (Jehova Tanúja) anya és a (nem Jehova Tanúja) apa házassági életközösségének felbontása nyomán keletkeznek. Figyelmen kívül hagyva azt a nevelési axiómát, mely szerint a gyermekek nevelése mindig abból áll, hogy továbbadják a szülői értékeket a leszármazottaknak, Jehova Tanúi szocializációs praxisát lekicsinylő módon használt „súlykoló nevelési módszer” kifejezéssel illeti.

A szerző idéz két fiatal Jehova Tanúja lány öngyilkosságának tragikus esetéből, s azt sugallja, hogy a lányokat a hitnézeteik indították ezen tett elkövetésére, „kutatási anyaga” csupán egyetlen újságcikk.

Természetesen nem könnyű feladat egy pedagógus számára elmagyarázni tanítványainak, hogy miért maradnak el Jehova-tanú osztálytársaik a szeretet ünnepének vagy diáktársaik születésnapjának megtartásáról és hogy miért nem állnak föl a tanúk a Himnusz felhangzásakor. Ilyesmiket tapasztalva tanárok és diákok egyaránt könnyen elhihetik a legképtelenebb legendákat és vádakot is. A *„Fiatalok kérdései. Gyakorlatias válaszok”* című könyvecske (9) kérdései jól érzékeltetik, hogy e „szekta” gyermekei nem valamiféle szélsőséges és fanatikus, csak éppen a hagyományostól eltérő és sokak számára eléggé furcsa vallás hívei.

„Miért nem értenek meg engem szüleim? – Ne vádold elhamarkodottan szüleidet érzéketlenséggel!

Hogyan tehetem túl magam szüleim újraházasodásán? – Meg kell tanulni osztozni és egyezsre jutni, el kell viselni az egyenlőtlen bánásmódot is.

Miért oly nehéz kijönni fivéreimmel és nővéreimmel? – Amellett, hogy a fivérek és nővérek áldást jelentenek, József-re gondolva nem tarthatjuk igazságtalanságnak a szülői kivételezést.

Miért nem kedvelem magam? – Nem felejtve tökéletlenségünket ki kell fejleszteni az önbecsülésünket.

Hogyan javíthatok osztályzataimon? – Nem szabad belekeveredni a versenyszerűség útvesztőibe, de felelősséget kell vállalni a tanulásért.

Maszturbáció – mennyire súlyos dolog? – Nem olyan súlyos, mint a paráznaság, csókolózással vagy az ölelkezéssel való kinyilvánítása csak akkor helyénvaló, ha a kapcsolat elérte a kölcsönös elkötelezett-ség fázisát.

Hogyan tarthatom ellenőrzés alatt a tévénézési szokásaimat? – A tévé nem erendően rossz, de még a jó dologból is káros lehet a sok.

Miért nem szórakozhatok időnként? – Semmi helytelen nincs abban, hogy jól

akarjuk érezni magunkat, de a mértéktelenség kulcsfontosságú, s a keresztyén társas összejövetelek (beszélgetéssel, labdajátékkal, zenéléssel, piknikkel, „egészséges” tévéműsor megnézésével) örömteliben, mint más egyéb szórakozási formák.”

Család

„Isten gyermekei: ördögi módon’ címmel és „Gyermekeken elkövetett nemi erőszak’, „A gyermekek mint robotemberké’ alcímekkel ír a szerző az egyik legvitatottabb – és történetének kezdeti szakaszában kétségkívül ugyancsak furcsa, esetenként a közgondolkodást joggal ingerlő és sértő mód-szerekkel misszionáló – új típusú szektáról, az egykori Isten gyermekeiről, mely ma már a Család nevet viseli. Az Isten Gyermekei a hetvenes években a „flirty fishing” (flörtölve halászás) miatt vált hírhedté. A bűnös világ közeli végét hirdető adventista típusú szekta az akkor még zömmel tizenéves (elsősorban lány) tagjait a szekta alapítója, *Mo (10)* atya, a Bibliára és a szeretet parancsára, a szexualitást Isten egyik legszebb ajándékának tartva tagjait a testi kapcsolat élvezetére, minél korábbi házasságra és gyermekáldásra biztatta (*11*), valamint arra bátorította őket, hogy a magányos embereket ajándékozzák meg gyengéd szeretetükkel (szükség esetén ebbe beértve a szexuális kapcsolatot is). Később – az AIDS elterjedésekor – főpásztoruk ezt a metódust leállította. Mára a kezdetben igen zilált életű tizenévesekből álló nemzetközi gyülekezet második generációja nyakkendős és öltönyös, úrigyerek külsejű, választékosan viselkedő fiatalokból áll, akik már csak 18 éves koruk után házasodhatnak. A prostitúcióval és gyerekeken elkövetett nemi erőszak vádjával a különböző országok hatóságai a legdurvább eszközökkel, mondhatni fanatikusán léptek fel ellenük, s bár mindkét vádban rendre ártatlannak bizonyultak, felmentésükig igen sokat szenvedtek, főleg a szüleiktől több hónapra is elszakított kisgyermekek. Ma Magyarországon mindössze 150–200 fős nemzetközi csoportjuk van. Nem egyházukba toboroznak, hanem arra buzdítanak, ki-ki a maga felekezete

szerint legyen buzgó keresztény. Börtönlakók, beteg és sérült gyerekek, valamint katasztrófa sújtotta lakosok körében végeznek szeretetszolgálatot. (12)

Eddig, sajnos, eléggé kevés kutatás foglalkozott az úgynevezett második és többedik generációs „szektatagokkal”, vagyis a szektások gyermekeivel. Említésre méltó kivételt képez az a kutatás, melyet az Oakland Egyetem pszichológusai végeztek a Család második generációs tagjainak körében. Többek között a következőket állapították meg: „A kognitív és az iskolai képzési funkciók területén ezek a gyerekek messze felülhaladták a normát... a legtöbb gyermek átlagon felüli intelligenciájú volt, a pszichológiai tesztek, klinikai interjúk és a magatartásukra vonatkozó megfigyelések alapján ezek a gyerekek érzelmi-leg kiegyensúlyozottabbnak tündek, kognitív értelemben előrehaladottak voltak és igen alkalmazkodóképesek az emberek közötti kapcsolatok terén... Az érzelmi támogatás és szeretet egyértelműen megnyilvánul, a fegyelmezés és a helyreigazítás gyengéd és tanító jellegű... Nagymértékben támogatják az önállóságot... Figyelemre méltó a gyermekek teljesítménye a kognitív feladatok megoldásánál és az iskolai képzés területén. ...A tanulmányunkba bevont gyermekek egyszerűen túl egészségesek ahhoz, mintsem hogy egy olyan rendszer termékei legyenek, amelyben nagyfokú a bántalmazás”. (13) Eimuth ezekről, sajnos, mit sem tud.

Egyesítő Egyház

A koreai *Moon* tiszteletes mozgalma tipikus új vallási mozgalom, mely háromnegyed részben keresztény, negyedrészen ázsiai vallási elemek keveréke. Az Egyesítő Egyház tanítása szerint Krisztus nem jól választotta meg az emberiség megváltásának módját, ugyanis keresztalála helyett családot kellett volna alapítania, s gyermekei által megszentelni és megváltani a világot. Ahogy Isten és a világ közt is szeretetkapcsolat van, hasonlóképp a férfi és a nő között is, amely a szüntelen „adás-elfogadás” viszonyában nyilvánulhat meg, ta-

nítja Moon tiszteletes. Bűntelen életével az embernek kellett volna ezt a szeretetet tükröznie, amely alapján létrejöhett volna az igazi háromság: az Isten, a férfi (Ádám) és a nő (Éva) között, s akkor beteljesedhetett volna a „Három Áldás”: a termékenység, a bűntelen élet és a világ feletti szeretet. Ebben a vallásban – a keresztény terminológiát használva – a házasság a fő „szentség”, s a vallásalapító közvetítésével maga Isten párosítja és adja össze a jegyespárokat, akik az esetek nagyobb részében különböző földrészekről válogatódnak össze. Újabban azonban lehetőség van arra, hogy valaki saját maga válasszon magának párt. Esküvőjük pillanataiban a párok megszabadulnak az eredendő bűntől, s beoltódnak Isten vérvonalába. Az esküvőt olykor több éves megtartóztatás követi, s csak ezután kerül sor a három napos rituális nászéjszakára, mely a bűnbeesés állapotának visszaállítását, majd jóvátételét szimbolizálja. (14) Egy másik, számkra kétségekívül eléggé szokatlan gyakorlat gyerekeik örökbe adása, akik által a befogadó párok is áldottak lesznek.

A gyereknevelésről alig esik szó ebben a fejezetben, melyben jócskán akadnak torzítások. Íme néhány jellegzetes példa: szemben Eimuth-tal az Egyesítő Egyház a hívek gyermekeit nem tartja a Moon házaspár „test szerinti gyermekeinek”. Eimuth nem érzékelteti eléggé, hogy a „missziózást” az Egyesítő Egyház tagjai egyre inkább csak a családi életre való felkészülésnek, tanulási időszaknak tartják. Az örökbe fogadás korántsem olyan gyakori, mint ahogyan ezt Eimuth szövege sugallja. Magyarországon erre még nem volt példa. Azt az állítást, mely szerint a „minden anya csak továbbadó anya, gyermekeinek csak hordozó edénye”, az egyház egyik magyarországi vezetője (akinek három gyereke van) sosem hallotta. Az örökbefogadók egyébként zömmel ismerősök, barátok.

Krisnások

A szerző a félezer éves Hare Krisna mantra éneklését hippisnek jellemezve azt sugallja, hogy az ISKCON (15) valamifé-

le hippi-mozgalom lenne. (16) A szerző egyszer ifjúsági vallásnak, másszor a „hagyományos hinduista társadalomideál exportörének” nevezi a Krisna-mozgalmat. Bármilyen furcsa lehet egy európai átlagpolgárnak egy krisnás gurukula (guru-iskola), egy tudós szerzőnek nem volna szabad ennyire csodálkoznia azon, hogy egy vallási közösség világnézetileg elkötelezett iskolát működtet. Kétségkívül igaz, hogy a védikus életmódnak a nyugati világba való átültetése korántsem zökkenőmentes folyamat, s különösen a hetvenes-nyolcvanas években nem voltak ritkák a neofita túlbuzgóságból is fakadó és sajnos a kisgyerekek rovására történő túlkapások. A magyar krisnás gyerekek többsége állami iskolába jár és otthon (valamint a templomokban) kapja a vallási nevelést. Hazánkban is működik már gurukula, a Somogyvámos melletti Krisna-völgyben. Ebben az iskolában egyrészt elsajátítják a hivatalos magyar tananyagot, másfelől tanulják az ősi vaisnava szövegeket, énekeket, szertartásokat, és gyakorolják szüleikkel és a felnőtt hívekkel együtt a védikus életmódot, amelyben nem válik el élesen a vallási és mindennapi élet. (17)

Még egy szektás könyv a szektákról

Egyik hazai krisnás olvasója xenofób és intoleráns nézetek gyűjteményének tartja a könyvet, és ő is a modern német társadalomnak a tekintélyuralmi rendszerekkel kapcsolatos tudatalatti félelmét olvassa ki belőle. „Ez egy rossz könyv, mely csak olvasói előítéleteit bővíti”, summázza véleményét a tudós R. Singelenberg. Énszerintem egy „szektaellenes szekta” képviselőjének hibákkal teli könyve, amelynek végkövetkeztetése az, hogy a szektások gyermekeinél „nem az önfelszámolás folyamataról lehet beszélni, hanem önmaguk megtalálásának megakadályozásáról”, ami persze bizonyíték híján ugyanúgy a levegőben lóg, mint állításai többsége. Az utolsó fejezet meglepően toleráns hangnemben íródott, ilyen című alfejezetekkel: „Tájékozódjunk”, „Ne sarkítsunk”, „A szektások gyermekeinek szeretetteljes gondos-

kodásra van szükségük a községi vagy városi óvodában”, „Jó szomszédság szektatagokkal is lehetséges”. A könyv tehát azt sulykolja, hogy mily rettenetesek ezek a szekták, de mi viselkedjünk velük szemben keresztény nagylelkűséggel.

Ez alkalommal, sajnos, ismét gyarapodott eggyel a már féltucatnyi magyar nyelvű szektásan szektaellenes könyvek száma, felelőtlenül riogatva a megszólítottakat. Jó lenne, ha nem kerülne sem a közkönyvtárak, sem az iskolai könyvtárak polcaira. Abban reménykedhetünk, hogy hamarosan napvilágot lát a Kulturális Örökség Minisztériuma által kezdeményezett és a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszéke által gondozott, vallástudósok által írott és lektorált füzetsorozat a magyarországi új vallási mozgalmakról.

Jegyzet

- (1) TÖRÖK József egyháztörténész professzor.
- (2) Például a Család, az Egyesítő Egyház, de bizonyos mértékben a krisnások és a Jehova Tanúi is.
- (3) *New Religious Movements (Új vallási mozgalmak)*. HMS, London, 1992. 234 old. Részletek belőle magyarul: *Szekták, új vallási jelenségek*. (Szerk.: LUGOSI Ágnes – LUGOSI Győző), Pannonica. 1998. 198 old.
- (4) A magyarországi krisnásokról éppen az Iskolakultúra kiadásban megjelent könyvemből (*Krisnások Magyarországon*. Iskolakultúra, Bp, 1998. 390 old.) tájékozódhat az olvasó.
- (5) RICHARDSOM, J. T. – VAN DRIEL, B.: *New Religious Movements in Europe: developments and Reactions*. In: *Anti-Cult Movements in Cross-Cultural Perspective* (ed.: SHUPE, A. – BROMLEY, D. G.) Garland Publishing, New York, 1994.
- (6) GOFFMANN, E.: *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat, Bp, 1981.
- (7) A Reader's Digest 1997. áprilisi német számában.
- (8) Megemlíti a 11 napos osztrák kisfiú, Simon HARTL tragikus halálát, aki „szervi elégtelenségben halt meg, RH-faktor összeférhetetlenség következtében”, miközben kimondatlanul a vérátömlesztést elutasító szülőket hibáztatja a (ritkán előforduló myokardiális komplikáció következtében bekövetkezett) halálesetért. Jóllehet Eimuth fogalmazása világossá teszi, hogy a transzfúzió elmulasztása volt a felelős azért, hogy a csecsemő szíve felmondta a szolgálatot, hozzáértő vezető gyermekorvosok által összeállított és a bíróságnak később benyújtott bizonyítási anyag ezt az okozati összefüggést komolyan megkérdőjelezi.
- (9) Watchtower Bible and Tract Society of New York, New York, 1990.

(10) MÓZES beceneve.

(11) Rendkívül szigorúan tiltva a fogamzásgátlás bármilyen módszerét.

(12) Bővebben róluk LEWIS, J. R. – MELTON, J. G.: *Sex, Slander and Salvation* című könyvéről írott ismertetésben (Mérleg, 1996/3. sz. 337–340. old.).

(13) LILLISTON, L. – SHEPERD, G.: *Psychological Assesment of Children on the Family*. In: *Sex, Slander, and Salvation* (Ed.: LEWIS, J. R. – MELTON, J. G.) Center for Academic Publication, Stanford CA, 1994.

(14) Ezért az első két éjszakán az asszony van felül

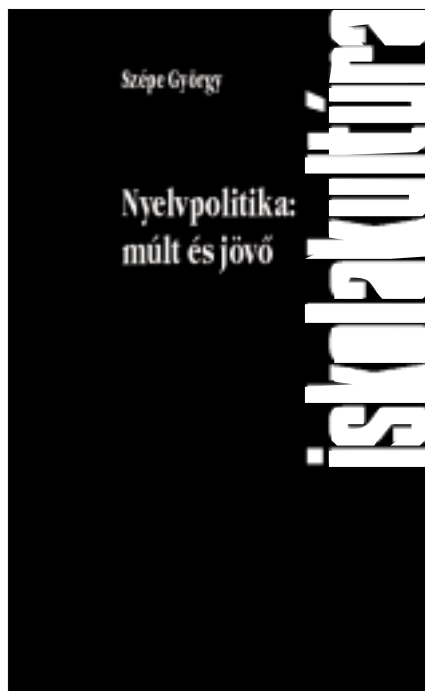
közösüléskor, s csak harmadikon a férfi. Ekkor a pár már Isten egyenrangú fia és lánya.

(15) Magyar nyelvű feloldásban: a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezete.

(16) Holott ez a mozgalom nem más, mint az ősi Visnu-hit félezer évvel ezelőtti populáris változatának negyedszázada már India határain kívül is aktívan működő missziója.

(17) Bővebben a hazai krisnások pedagógiai programjáról könyvem 265–278. oldalain.

Kamarás István

Az Iskolakultúra könyveiből